

De tweede sekse in stratificatie-onderzoek

De invloed van de moeder op de kinderen naast die van de vader

Tanja van der Lippe, Marcel van Dam, Harry Ganzeboom¹

Summary

The second sex in stratification research

Mother's influence on children in addition to that of the father

This study examines the influence of the mother's education on the education of her children, in addition to that of the father's education and occupation. Stratification research tends to disregard the possible influence of the mother. Our results show, however, a clear influence of the mother's education on her children's. Over time, this influence is positive and constant, and is roughly the same for sons as for daughters. Our conclusion is that in the Netherlands the total parental influence (i.e. the influence of mother's education and father's education and occupation) has declined in the period 1905-1965.

1. Inleiding

Vragen over vrouwen zijn lange tijd veronachtzaamd in de stratificatieliteratuur. In veel onderzoek stond het verband tussen opleiding en beroepsniveau van vaders en zonen centraal; moeders, en in mindere mate dochters, werden buiten beschouwing gelaten. De impliciete veronderstelling binnen stratificatie-onderzoek was dat de sociale positie bepaald werd door de status van het betaald werkende mannelijke hoofd van het huishouden. Om een aantal redenen is het evenwel wenselijk de invloed van de moeder op haar kinderen expliciet in stratificatie-onderzoek te betrekken. De assumptie dat het beroep en de opleiding van de man de sociale positie van het huishouden bepaalt, is niet onaannemelijk voor wat betreft de maatschappelijke status van een gezin. Het is evenwel de vraag of dit ook automatisch betekent dat binnen het huishouden moeders geen of minder invloed uitoefenen op de sociale positie van hun kinderen dan vaders. Naast het uitgeoefende beroep is voor schoolprestaties van kinderen het 'scholair kapitaal' van een huishouden evenzeer belangrijk (Dronkers, 1986). Naast de opleiding van de vader maakt ook de opleiding van de moeder daar deel van uit.

Een tweede overweging is dat vrouwen tot voor kort het belangrijkste deel van de dagelijkse verzorging van kinderen voor hun rekening namen. Gechargeerd zou men kunnen zeggen dat vaders hun invloed baseerden op economische hulpbronnen als beroep en inkomen, terwijl de invloed van moeders gebaseerd was op verzorging en aandacht. Hoewel deze traditionele arbeidsverdeling geleidelijk aan verandert, nemen in gezinnen met kinderen vrouwen nog altijd het leeuwedeel van de verzorging voor hun rekening (Van der Lippe, 1993).

De derde reden hangt met dit laatste samen. Vrouwen zijn in de loop der tijd een meer zichtbare rol gaan vervullen in het maatschappelijk leven. Dit vergroot in veel gevallen hun economische hulpbronnen waar het gaat om invloedsuitoefening binnen het huishouden en kan daarom hun rol binnen het gezin hebben veranderd. Deze maatschappelijke veranderingen zijn bijvoorbeeld af te lezen aan de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van vrouwen. Tussen 1900 en 1960 schommelde de arbeidsparticipatie van vrouwen tussen 15 en 64 jaar tussen de 25 en 29 procent (CBS 1992). In 1992 werkte echter 57% van de vrouwen van 15 tot 64 jaar, hetgeen meer dan een verdubbeling van werkende vrouwen betekent in vergelijking met de eerste helft van deze eeuw. Daarbij lijkt de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking met name door gehuwde vrouwen te zijn gerealiseerd. Vergelijken we het aantal gehuwde vrouwen tussen 15 en 64 jaar met een betaalde baan, dan is dit tussen 1960 en 1990 gestegen van 7% naar 47% (CBS 1960; CBS, 1990). Nog steeds stoppen anno 1990 veel vrouwen met werken wanneer er kinderen komen, maar hun aantal is wel duidelijk afgenomen. Van de vrouwen die eind jaren zeventig hun eerste kind kregen, bleef 9% doorwerken en eind jaren tachtig is dit 29% (CBS 1988). Van de vrouwen met kinderen werkt in 1990 41% (CBS 1992a).

Op grond van deze overwegingen zal in dit artikel worden ingegaan op de invloed van moeders op de sociale positie van de kinderen. Wij zijn daarbij vooral geïnteresseerd in haar relatieve invloed ten opzichte van die van de vader. De eerder besproken maatschappelijke veranderingen (grotere deelname van vrouwen aan betaalde arbeid en veranderingen in de taakverdeling binnen huishoudens) doen vermoeden dat deze relatieve invloed in de loop der tijd is veranderd.

Een belangrijke beperking voor zo'n studie door de tijd is dat ondanks de toegenomen arbeidsmarktparticipatie de beroepsstatus van de moeder als beïnvloedende variabele nauwelijks bruikbaar is. Tot in de tweede helft van deze eeuw verrichtten immers maar weinig moeders beroepsarbeid, zodat niet kan worden nagegaan of hun beroepsstatus een positieve invloed heeft gehad op de sociale positie van de kinderen. Ten aanzien van de invloed van moeders zal in deze studie de aandacht derhalve alleen uitgaan naar haar opleiding en dus naar haar bijdrage aan het 'scholair kapitaal' van het huishouden: is het zo dat naarmate de moeder hoger is opgeleid, ook de kinderen een hoger opleidingsniveau hebben bereikt? Zoals gezegd gaat het om de relatieve invloed. De opleidingsinvloed van de moeder zal daarom worden bestudeerd in verhouding tot die van de vader, waarbij eveneens zijn beroep als beïnvloedende variabele is opgenomen. Met dit opnemen van zowel opleiding als beroep van vader sluiten we aan bij eerder stratificatie-onderzoek (zie bijvoorbeeld Ganzeboom & De Graaf, 1989; De Graaf & Luijkx, 1992). De afhankelijke variabele hierbij is het opleidingsniveau van de kinderen.

Eerder onderzoek, waarin alleen gekeken is naar de invloed van vaders op kinderen laat zien dat de Nederlandse samenleving meer open is geworden. Zo blijkt dat de invloed van de opleiding en het beroep van de vader op zijn kinderen in de loop der tijd is afgenomen (Ganzeboom & De Graaf, 1989). In een studie naar de relatieve betekenis van sociale klasse en van het gezin voor het ontstaan van ongelijke onderwijskansen heeft Dronkers (1989) mede aandacht geschonken aan de invloed van de opleiding van de moeder op het bereikte onderwijsniveau van de kinderen. Een van de bevindingen luidde dat het opleidingseffect van de moeder even sterk is als dat van de vader. Uit een latere longitudinale studie (Dronkers, 1991) kwam naar voren dat tussen twee onderzochte cohorten (geboren in respectievelijk 1953 en 1965) de invloed van de vader op zijn dochters is afgenomen, terwijl er bij jongens juist sprake is van een toegenomen invloed. In deze studie is ook aandacht besteed aan de invloed van de moeder op zonen en dochters: deze is in de onderzochte periode ongeveer gelijk gebleven. Ook Bakker en Cremers (1993) hebben naast de invloed van de opleiding en van het beroep van de vader, de invloed van de opleiding van de moeder op kinderen bestudeerd. Zij komen met betrekking tot de vader tot dezelfde conclusie. Tegelijkertijd constateren de auteurs echter dat de invloed van de opleiding van de moeder op die van haar kinderen groter is geworden. Zij werpen in dit verband de vraag op of een deel van de invloed van de vader misschien is overgenomen door de moeder. In onze studie gaan we expliciet in op deze relatieve invloed. De onderzoeksvraag luidt:

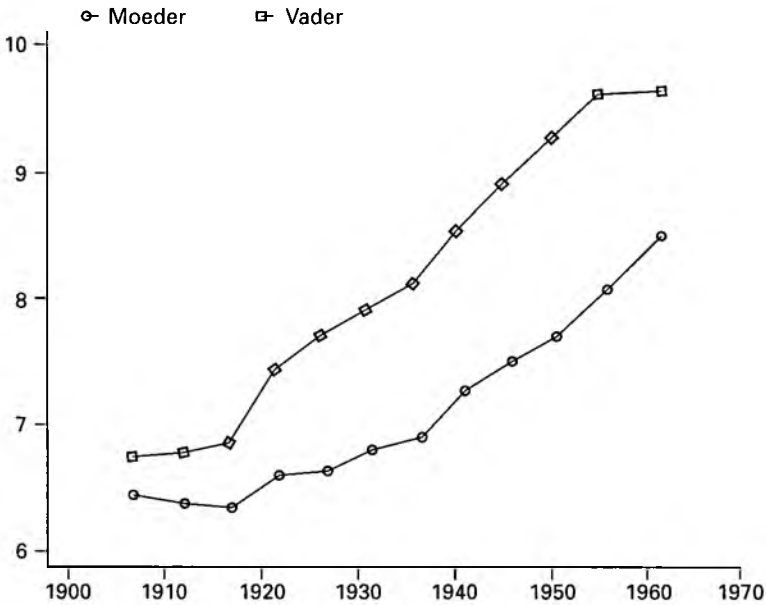
In welke mate is in de loop van de tijd de opleidingsinvloed van de moeder op de opleiding van de dochter en op die van de zoon veranderd in vergelijking met de opleidings- en beroepsinvloed van de vader?

In de volgende paragraaf gaan we in op enige achtergronden van deze relaties en de ontwikkelingen erin. In paragraaf 3 volgt een bespreking van de onderzoeksgegevens, waarna we in paragraaf 4 ingaan op de analyse. In de afsluitende paragraaf formuleren we enige conclusies.

2. Intergenerationele beïnvloeding

In de vorige paragraaf is er al op gewezen dat de invloed van ouders niet alleen op economische hulpbronnen gebaseerd is maar ook op zaken als tijd en aandacht. Gebaseerd op een inschatting van het belang van de ene component in vergelijking tot de andere worden uitspraken gedaan over de relatieve invloed van de vader en de moeder. Volgens sommigen heeft de opleiding van de moeder een grotere invloed dan die van de vader, omdat zij meer aandacht besteedt aan de kinderen (Hill & Stafford, 1980; Leibowitz, 1974). Volgens Smith (1989) draagt de vader echter wel degelijk bij aan de opleiding van zijn kinderen. Volgens deze auteur zijn niet de tijd en de aandacht van de vader het belangrijkste, maar gaat het vooral om zijn economische hulpbronnen.

Deze hulpbronnen zijn gedeeltelijk gebaseerd op de genoten opleiding. Het opleidingsniveau van zowel vrouwen als mannen is deze eeuw sterk toegenomen. Ter illustratie hiervan is in figuur 1 het gemiddeld aantal jaren genoten onderwijs weergegeven van vaders en moeders van kinderen die in de twintigste eeuw zijn geboren. Het aantal opleidingsjaren van de *ouders* is vermeld omdat in dit artikel de aandacht op de invloed van vaders en moeders is gericht. Moeders van kinderen die geboren zijn tussen 1906 en 1910 hebben gemiddeld 6,4 jaar onderwijs gevolgd, terwijl de moeders van kinderen uit het laatste cohort gemiddeld 8,4 opleidingsjaren hebben. In ongeveer 65 jaar tijd bedraagt de stijging dus zo'n dertig procent. Voor vaders zijn deze cijfers achtereenvolgens 6,8 en 9,7 jaar, hetgeen een stijging van 44 procent betekent.

Figuur 1. Aantal jaren opleiding van moeder en vader naar geboortjaar respondent (Bron: databestanden vermeld in Appendix A)

Hoewel het opleidingsniveau van vrouwen sterk is gestegen, is dat van mannen nog sterker toegenomen, waardoor de relatieve achterstand van de eerste groep alleen maar is toegenomen. Voor alle duidelijkheid: het gaat hier om de *ouders* van de respondenten die in de aangegeven jaren zijn geboren. Pas onder kinderen die in de laatste drie decennia zijn geboren valt een trend naar meer gelijkheid qua opleiding te bespeuren.

Ten aanzien van de relatieve opleidingsinvloed van de moeder op haar kinderen betekenen deze cijfers dat deze invloed vermoedelijk niet is toegenomen en misschien zelfs is afgenomen. Immers, meer hulpbronnen betekent over het algemeen meer invloed binnen de relatie (zie

Blood & Wolfe, 1960), bijvoorbeeld met betrekking tot de school- en beroepskeuzen van de kinderen. Aangezien de hulpbronnen van moeders absoluut wel, maar relatief niet zijn toege-
nomen zal er van een grotere opleidingsinvloed waarschijnlijk geen sprake zijn.

Deze veranderingen in het opleidingsniveau kunnen ook op een andere manier worden beschouwd. Het opleidingsniveau heeft niet zelden gevolgen voor de arbeidsparticipatie. In het kader van onderhavig onderzoek zou dit een indirecte invloed van opleiding genoemd kunnen worden. Eerder is al opgemerkt dat longitudinaal onderzoek naar de beroepsinvloed van de moeder niet of nauwelijks mogelijk is en zeker niet over de eerste helft van deze eeuw. Uit een cross-sectionele studie van Dronkers (1987) naar de invloed van betaalde arbeid van de moeder op de schoolprestaties van haar kinderen blijkt dat er nauwelijks effecten van uitgaan. In een vervolgstudie (Dronkers, 1992) nuanceert en specificceert hij deze conclusie: er gaan weliswaar effecten vanuit, maar deze verschillen per beroepsgroep. Daarbij geldt globaal dat bij beroepen met een laag niveau het effect negatief is en bij beroepen met een hoog niveau de invloed positief is. Voorzover de relatief toegenomen opleidingsachterstand van vrouwen zich vertaalt in verdringing naar lagere functies, komt dit de relatieve hulpbronnen van vrouwen niet ten goede en is het effect op de kinderen bovendien waarschijnlijk niet positief.

Het is niet onaannemelijk dat de opleidingsinvloed van de moeder op de opleiding van haar dochters en van haar zonen verschilt, en dat de invloed van de vader op zonen anders is dan die op dochters. Binnen sociaal-psychologisch onderzoek (Chodorow, 1978; Duindam, 1993) wordt gesteld dat de identiteit van de kinderen het meest verbonden is met de ouder van dezelfde sekse. Voor de geslachtsidentiteit fungeert voor jongens de vader als rolmodel, terwijl die functie bij meisjes door de moeder wordt vervuld. Jongens en meisjes worden ook vaak op een verschillende manier gesocialiseerd en krijgen bewust en onbewust van de ouders een specifieke rol aangereikt. In de traditionele setting leren meisjes voor later de rol van verzorger, huishoudster en moeder aan, en volgen daarmee hun eigen moeder. Bij jongens zijn het vooral vaders die hen de rol van kostwinner voorhouden en aanleren (vergelijk Rosen & Aneshensel, 1978). Met betrekking tot de intergenerationele beïnvloeding kan dit betekenen dat de invloed van vader op zoon groter is dan van vader op dochter, terwijl de invloed van moeder zich sterker bij dochters dan bij zonen voordoet.

3. Gegevens

De gegevens voor dit onderzoek zijn ontleend aan een bestand waarin acht bevolkingssurveys zijn samengevoegd. Deze surveys zijn tussen 1970 en 1992 gehouden.² In dit bestand zijn het opleidingsniveau van de respondent, het opleidings- en beroepsniveau van de vader en het opleidingsniveau van de moeder aanwezig. In totaal analyseren we gegevens over 11.659 individuen – 4866 vrouwen en 6793 mannen. In appendix A is een overzicht van deze bestanden opgenomen.

De steekproef is in twaalf even brede geboortecohorten onderverdeeld; de oudste is geboren tussen 1906 en 1910, de jongste tussen 1961 en 1965. De respondenten in de steekproef zijn tussen 20 en 65 jaar. Gezien het feit dat wat betreft opleiding de belangrijkste keuze plaatsvindt rond het twaalfde levensjaar en voor de hoogst opgeleiden de uiteindelijke beslissing meestal valt voor het twintigste levensjaar, impliceert dit dat onze gegevens globaal gezien betrekking hebben op de periode tussen 1915 en 1980.

De variabelen voor de analyse zijn op de volgende wijze geoperationaliseerd. Voor het opleidingsniveau van de respondent, de moeder en de vader is het aantal jaren genoten onderwijs genomen. Voor de beroepsstatus is gekozen voor de internationale sociaal-economische index van beroepsstatus (Ganzeboom, De Graaf & Treiman, 1992). De gemiddelden en standaarddeviaties van deze variabelen zijn weergegeven in tabel 1. Voor de analyses zijn de variabelen binnen cohorten gestandaardiseerd zodat het mogelijk is om de invloed van de opleiding van de moeder en de vader en van het beroep van de vader met elkaar te vergelijken. Tevens zijn de variabelen gecentreerd, en daardoor bestaat er geen kans op multicollineariteit.

Tabel 1. Gemiddelde waarden en standaarddeviaties van de afhankelijke variabele 'opleidingsjaren respondent' en de onafhankelijke variabelen 'opleidingsjaren moeder', 'opleidingsjaren vader' en 'beroepsstatus vader'

	gemiddelde waarden (standaarddeviatie)			
	dochters		zonen	
opleidingsjaren respondent	9,87	(3,11)	10,52	(3,34)
opleidingsjaren moeder	7,22	(2,25)	7,17	(2,20)
opleidingsjaren vader	8,59	(3,32)	8,33	(3,10)
beroepsstatus vader	40,31	(15,45)	40,33	(15,31)

Bron: zie appendix 1

4. Analyse

Uit eerder onderzoek blijkt het goed mogelijk om met behulp van multiple regressie-analyse de invloed van het ouderlijk milieu te modelleren (Ganzeboom & De Graaf 1989). Het voordeel van deze methode is dat conclusies over de invloed van het ouderlijk milieu mogelijk zijn waarbij rekening wordt gehouden met de afzonderlijke componenten: we betrekken het opleidingsniveau van de moeder, het opleidingsniveau van de vader en het beroepsniveau van de vader tegelijkertijd in de analyse. De effecten van het ouderlijk milieu kunnen drie verschillende vormen aannemen. Richten we ons bijvoorbeeld op de opleiding van de moeder, dan kan ten eerste voor elk cohort de invloed van de opleiding van de moeder veranderen, zonder dat er sprake is van een trend. Ten tweede kan de invloed van de opleiding van de moeder volgens een trend verlopen en ten derde kan haar invloed door de jaren heen constant zijn geble-

ven. Bij de invloed volgens een trend beperken we ons tot een lineaire ontwikkeling. Deze drie effecten gelden ook voor de opleiding en het beroep van de vader.

In tabel 2 is nagegaan op welke wijze de invloed van de drie componenten van het ouderlijk milieu verloopt. Daarbij betekent 'vrij' dat voor elk cohort een afzonderlijke parameter is geschat, waarmee een ontwikkeling in de opleidingsinvloed is gespecificeerd zonder aanwijsbare trend. De aanduiding 'lin. trend' verwijst naar een invloedsverandering die volgens een lineaire trend is gemodelleerd, terwijl 'constant' duidt op een invloedsrelatie die door de jaren heen hetzelfde is gebleven. Voor elke modelvariant wordt nagegaan hoe goed deze variant aansluit op de data. Daartoe wordt voor elk model de verklaarde kwadratensom (SS_{model}) weergegeven. Deze kunnen worden vergeleken met de in de voet van de tabel weergegeven totale kwadratensom (SS_{total}). Het verschil tussen de modellen kan op statistische significantie getest worden met behulp van de volgende F-toets:

$$F(df_a - df_b, N - df_b) = \frac{(SS_a - SS_b) / (df_a - df_b)}{(SS_{\text{total}} - SS_b) / (N - df_b)}$$

waarbij model b het model met het kleinste aantal geschatte parameters (en dus het kleinste aantal verbruikte) vrijheidsgraden is.

Tabel 2. *Analyseresultaten per modelvariant voor de invloed van de opleiding van de moeder, de opleiding van de vader en het beroep van de vader op de opleiding van dochters (N=6267) en zonen (N=8038)*

Model variant	Opleiding moeder	Opleiding vader	Beroep vader	dochters		zonen	
				param.	SS_{model}	param.	SS_{model}
1	vrij	vrij	vrij	53	1164,23	54	1699,65
2	lin.trend	vrij	vrij	43	1155,01	44	1694,26
3	vrij	lin.trend	vrij	43	1149,59	44	1686,18
4	vrij	vrij	lin.trend	43	1160,94	44	1692,49
5	lin.trend	lin. trend	vrij	33	1140,11	34	1680,19
6	lin.trend	vrij	lin.trend	33	1152,28	34	1687,41
7	vrij	lin.trend	lin.trend	33	1145,11	34	1679,77
8	lin. trend	lin. trend	lin.trend	23	1135,20	24	1675,16
9	constant	lin. trend	lin.trend	22	1135,19	23	1672,79
10	lin.trend	constant	lin.trend	22	1135,13	23	1673,95
11	constant	constant	lin.trend	21	1135,12	22	1672,57
12	constant	constant	constant	20	1128,46	21	1658,07

SS_{total} 4854 voor vrouwen en 6781 voor mannen

Het startpunt van de analyses vormt een model waarin voor elke invloedsrelatie en elk cohort een aparte parameter is gespecificeerd. Dit houdt in dat de invloed van de opleiding van de moeder en van de opleiding en het beroep van de vader, is veranderd zonder dat er sprake is van een lineaire trend: soms is de invloed toegenomen, soms afgenomen en soms gelijk gebleven. Vervolgens is bekeken of de invloed van de drie kenmerken beter volgens een lineaire trend weergegeven kan worden dan volgens een niet gespecificeerde verandering. Tot slot is bezien of het mogelijk beter is om in plaats van een lineaire trend, de invloed van de opleiding van de moeder en van de opleiding en het beroep van de vader constant over de tijd te laten zijn. De modelvergelijkingen zijn weergegeven in appendix B. Hier volstaan we met het aangeven van het beste model. Voor zowel dochters als zonen blijkt model 11 het beste model. Dit betekent dat de invloed van de opleiding van de moeder op die van haar zonen en dochters constant is gebleven over de tijd, evenals de invloed van de opleiding van de vader. De invloed van het beroep van de vader op de opleiding van zijn kinderen is volgens een lineaire trend veranderd. In de loop van de tijd is deze invloed gelijkmatig afgenomen, hetgeen betekent dat deze variabele steeds minder belangrijk is geworden voor de verklaring van de hoogte van de opleiding van de kinderen.

De geschatte invloeden staan in tabel 3. De gepresenteerde parameterwaarden zijn weliswaar ongestandaardiseerd, maar aangezien de onderliggende variabelen voor de berekeningen zijn gestandaardiseerd zijn de gepresenteerde coëfficiënten nagenoeg te interpreteren als Bèta-waarden. De effecten voor de opleiding van dochters kunnen met andere woorden vergeleken worden met die voor de opleiding van zonen. Aan de hand van de standaardfouten is daarbij te zien of de effecten in elkaars betrouwbaarheidsinterval liggen. Is dat niet zo dan verschillen de effecten wezenlijk van elkaar. De resultaten wijzen uit dat zowel de opleiding van de moeder, als die van de vader een positieve invloed heeft op het opleidingsniveau van de dochters en de zonen: naarmate de vader of de moeder hoger is geschoold, is ook het opleidingsniveau van de kinderen hoger. Dit effect is in de onderzochte periode niet veranderd. Ook de beroeps-status van de vader heeft een positieve invloed op de hoogte van de opleiding van de kinderen. De sterkte van dit effect is echter in de loop der tijd afgenomen.

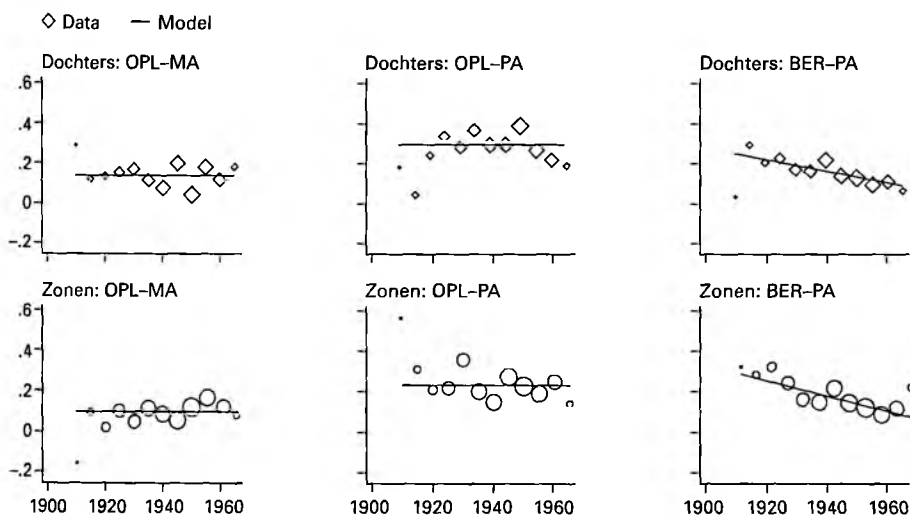
Tabel 3. Analyseresultaten voor het best passende model: geschatte invloeden per cohort van de opleiding van de moeder, de opleiding van de vader en het beroep van de vader op de opleiding van dochters en van zonen (tussen haakjes standaardfouten)

	dochters	zonen
verloop effect moeders opleiding	,146 (,015)	,120 (,013)
verloop effect vaders opleiding	,309 (,017)	,248 (,014)
verloop effect vaders beroep	,247 – ,014 * cohort (,015) (,010)	,300 – ,019 * cohort (,012) (,009)

We zien dat de invloed van de opleiding van de moeder op die van haar dochter iets groter is dan op die van haar zoon. Zoals hierboven is aangegeven is de invloed van de opleiding van de moeder en van de vader in de loop der tijd constant gebleven: de positieve invloed van de opleiding van de moeder was bijvoorbeeld in de jaren dertig even groot als in de jaren zestig. Hoewel de effecten weliswaar niet in elkaars betrouwbaarheidsinterval liggen, is het verschil tussen de beide effecten (.15 en .12) niet zo groot dat men van een daadwerkelijk verschil kan spreken. Wat betreft de opleiding van de vader blijken de effecten iets meer van elkaar te verschillen: het effect van de opleiding van de vader is groter voor de opleiding van zijn dochters dan voor de opleiding van zijn zonen. Vergelijken we de invloed van de opleiding van de vader met die van de moeder dan blijkt voor zowel zonen als dochters de invloed van de opleiding van de vader het grootste. De afname van de invloed van het beroep van de vader vervolgens verloopt voor zonen in iets sterkere mate dan voor dochters. De invloed van het beroep van de vader is voor het oudste geboortecohort van zonen echter groter, zodat de invloed voor het jongste geboortecohort van zonen en dochters toch gelijk is. Bij dochters is het effect van .25 voor het oudste geboortecohort gedaald tot .09 voor het jongste geboortecohort, bij zonen zijn deze cijfers respectievelijk .30 en .09.

De geschatte invloeden zijn visueel weergegeven in figuur 2. De rechte lijnen geven de trends aan, terwijl de afzonderlijke punten de schattingen van dezelfde effecten uit het 'vrije model' weergeven. We zien dat er nogal wat spreiding optreedt rondom de trendlijnen, die waarschijnlijk samenhangt met steekproeffluctuaties. Bij deze figuren geldt dat hoe groter de ruiten of rondjes zijn, des te meer dochters of zonen zich in dat cohort bevinden.

Figuur 2. Geschatte invloeden per cohort van de opleiding van de moeder ('OPL-MA'), van de opleiding van de vader ('OPL-PA') en van het beroep van de vader ('BER-PA') op de opleiding van zonen en dochters

Uit figuur 2 blijkt nogmaals dat de positieve invloed van de opleiding van de moeder en van de vader constant is gebleven. De invloed van de opleiding van de vader is groter dan die van de moeder. Hoewel de opleiding van de vader sterker is gestegen dan van die van de moeder zoals we in paragraaf 2 zagen, betekent dit dus niet dat de relatieve invloed van de opleiding van de moeder is afgenomen. Heel duidelijk is de afname van de positieve invloed van het beroep van de vader voor zonen en dochters. In de volgende en laatste paragraaf bediscussieren we de gevonden resultaten.

5. Discussie

In deze studie is bezien in hoeverre de opleiding van de moeder van invloed is op de opleiding van haar kinderen, naast de invloed van de opleiding en het beroep van de vader. Binnen het stratificatie-onderzoek wordt namelijk traditioneel hoofdzakelijk aandacht geschonken aan de invloed van de vader. Onze bevindingen, die betrekking hebben op zonen en dochters geboren tussen 1905 en 1965, laten zien dat er naast de invloed van de opleiding en het beroep van de vader, een duidelijk waarneembare invloed uitgaat van de opleiding van de moeder op die van haar kinderen.

De invloed van de opleiding van de moeder op die van haar kinderen is over de jaren heen constant gebleven en verschilt nauwelijks tussen zonen en dochters. De hoogte van haar opleiding heeft door de jaren heen hetzelfde positieve effect op zowel haar zonen als haar dochters. Ook de invloed van de opleiding van de vader is over de jaren heen constant gebleven, en altijd groter dan de invloed van de opleiding van de moeder. Wat betreft de invloed van de opleiding van de moeder in relatie tot die van de vader, blijkt deze niet te zijn afgenomen. Op basis van het minder snel gestegen opleidingsniveau van moeders tegenover dat van vaders was dit wel te verwachten. Het zou kunnen dat moeders met hun gestegen opleidingsniveau boven een bepaalde drempelwaarde zijn gekomen, en daardoor een grotere zichtbaarheid hebben gekregen in het maatschappelijk verkeer. Hoewel het opleidingsniveau van moeders weliswaar minder is gestegen dan van vaders, zijn ze hierdoor mogelijk toch geen kleinere rol gaan spelen in het gezin.

Het idee voorts dat het opleidingsniveau van moeders een groter effect op dochters dan op zonen zou hebben, en dat het opleidingsniveau van vaders een groter effect op zonen dan op dochters zou hebben, blijkt niet juist te zijn. Hoewel jongens en meisjes op een verschillende manier worden gesocialiseerd en de identiteit van kinderen misschien meer is verbonden met de ouder van dezelfde sekse, uit zich dit in ieder geval niet in de overdracht van het opleidingsniveau van moeders en vaders op dat van zonen en dochters. Wellicht dat een sekse-specifiek identificatiepatroon zich wel voordoet bij bijvoorbeeld beroeps- of opleidingskeuze. Dat zou dan kunnen betekenen dat bij een onderzoek naar de *richting* van de opleiding, in plaats van naar de *hoogte*, er wel verschillen in invloed van vader en moeder op respectievelijk zonen en dochters worden gevonden.

In totaal blijkt de invloed van het ouderlijk milieu te zijn afgenomen tussen 1905 en 1965. Dit komt met name doordat de invloed van het beroep van de vader op de opleiding van kinderen is afgenomen. Er is dus een trend naar grotere gelijkheid in onderwijskansen van zonen en dochters in Nederland, zoals ook uit eerder onderzoek blijkt. De invloed van de opleiding van de moeder en van de opleiding en het beroep van de vader zijn naar elkaar toegegroeid. Het lijkt daarmee of de rol van de moeder is toegenomen of zelfs de rol van de vader deels heeft overgenomen, zoals Bakker en Cremers (1993) beweren. Dat is echter niet zo, omdat de invloed van de moeder volgens onze gegevens constant is gebleven.

Een beperking van deze studie is dat alleen gekeken is naar de opleidingsinvloed van de moeder op de opleiding van haar kinderen. Het is wenselijk ook te bezien of er van de beroepsstatus van de moeder een invloed uitgaat op het beroep van de kinderen. Gelet op het snel stijgende aantal vrouwen met een betaalde baan, zal een dergelijk onderzoek op niet al te lange termijn mogelijk zijn. Dan is het mogelijk een volledig 'statusverwervingsmodel' te bestuderen, waarin de beroepsstatus en het opleidingsniveau van de vader, van de moeder en van de kinderen zijn opgenomen. In dit kader kan in Nederland aansluiting worden gezocht bij Kalmijn (1994), die voor Amerika de invloed van het beroep van de moeder op haar kinderen heeft onderzocht. Het zou een uitbreiding betekenen van Dronkers (1992), die deze relatie in Nederland voor een korte periode heeft bestudeerd.

Noten

- 1 Tanja van der Lippe en Harry Ganzeboom zijn werkzaam bij de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht en Marcel van Dam is werkzaam bij de Vakgroep Bestuurskunde, Rijksuniversiteit Leiden. We danken de leden van de SISWO-werkgroep 'Sociale Stratificatie en Mobiliteit' voor hun waardevolle suggesties op een eerdere versie van dit artikel.
- 2 Ook op andere plaatsen zijn reeds analyses gepubliceerd gebaseerd op deze collectie van bevolkings surveys, maar deze analyses hadden betrekking op beroeps- en opleidingsmobiliteit van vaders op zonen en vaders op dochters (Ganzeboom en anderen 1987; Ganzeboom & De Graaf 1989). We gebruiken hier een deelverzameling van deze surveys.

Literatuur

- Bakker, B.F.M. & P.G.J. Cremers (1993). *Gelijke kansen in het onderwijs? Een vergelijking van vier cohorten leerlingen in hun overgang naar het voortgezet onderwijs*. Den Haag: CBS.
- Blood, R.O. & D.M. Wolfe (1960). *Husbands and wives: the dynamics of married living*. Illinois: Free Press.
- CBS (1960). *Algemene Volkstelling 1960*. Den Haag.
- CBS (1988). *Onderzoek gezinsvorming 1988; samenwonen, trouwen, geboorteregeling, werken en kinderen krijgen*. Den Haag: SDU.
- CBS (1990). *Enquete beroepsbevolking 1990*. Den Haag: SDU.
- CBS (1992). *Negentiger jaren statistiek in tijdreeksen*. Den Haag: SDU.
- CBS (1992a). *Mannen en vrouwen naast elkaar 1992*. Den Haag: SDU.
- Chodorow, N. (1978). *The reproduction of mothering: Psychoanalysis and the sociology of gender*. Berkeley: University of California Press.
- Dronkers, J. (1986). Beroepsprestige en scholair kapitaal bij mannen en vrouwen. *Sociale Wetenschappen*, 29, 1-22.

- Dronkers, J. (1987). Een empirisch onderzoek naar de effecten van betaalde beroepsarbeid door vrouwen op de schoolloopbanen van hun kinderen. *Pedagogische Studiën*, 64, 277-284.
- Dronkers, J. (1989). De kracht van de familie: Overeenkomsten en verschillen in bereikt onderwijsniveau binnen en tussen gezinnen. *Sociologische Gids*, 36, 300-311.
- Dronkers, J. (1991). Verbeterden de loopbanen in het voortgezet onderwijs van meisjes door de mammoetwet of veranderingen in het gezin? *Pedagogische Studiën*, 68.
- Dronkers, J. (1992). De betekenis van het beroep van werkende moeders voor de ongelijkheid in de samenleving. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 8, 145-156.
- Duindam, V. (1993). Opgroeien binnen het gezin en daarbuiten. In K. Sanders & A. Beckes (Red.), *Tussen socialisatie en keuze: Vrouwen en mannen op de arbeidsmarkt*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Ganzeboom, H., R. Luijkx, J. Dessens, N.D. de Graaf, P. de Graaf, W. Jansen & W. Ultee (1987). Intergenerationele klassenmobiliteit in Nederland tussen 1970 en 1985. *Mens en Maatschappij*, 62, 17-44.
- Ganzeboom, H.B.G. & P.M. de Graaf (1989). Veranderingen van onderwijskansen in Nederland tussen 1900 en 1980. In I. Gadourek & J. Peschar (Red.), *De open samenleving* (pp.58-78). Deventer: Van Loghum Slaterus.
- Ganzeboom, H.B.G., P.M. de Graaf & D.J. Treiman (1992). A standard international socio-economic index of occupational status. *Social Science Research*, 21, 1-56.
- Graaf, P. M. de & R. Luijkx (1992). Van 'ascription' naar 'achievement'? Trends in statusverwerving in Nederland tussen 1930 en 1980. *Mens en Maatschappij*, 67, 412-433.
- Hill, C.R. & F.P. Stafford (1980). Parental care of children: Time diary estimates of quantity, predictability, and variety. *Journal of Human Resources*, 15, 219-239.
- Hoffman, L.W. (1974). Effects of maternal employment on the child: A review of research. *Developmental Psychology*, 10, 204-228.
- Kalmijn, M. (1994). Mother's occupational status and children's schooling. *American Sociological Review*, 59, 257-275.
- Leibowitz, A. (1974). Home investments in children. *Journal of Political Economy*, 82, 111-131.
- Lippe, T. van der (1993). *Arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen*. Amsterdam: Thesis Publishers.
- Murnane, R. J., R.A. Maynard & J.C. Ohls (1981). Home resources and children's achievement. *Review of Economics and Statistics*, 63, 369-377.
- Rosen, B.C. & C.S. Aneshensel (1978). Sex differences in the educational-occupational expectation process. *Social Forces*, 57, 164-186.
- Seginer, R. (1983). Parents' educational expectations and children's academic achievements: A literature review. *Merrill-Palmer Quarterly*, 29, 1-23.
- Smith, T.E. (1989). Mother-father differences in parental influence on school grades and educational goals. *Sociological Inquiry*, 59, 88-98.

Databronnen

- Nationaal Kiezers Onderzoek 1970 (Stouthardt e.a., P0136) NET70
- Barnes, S.H. et al. Political Action: an eight nation study, 1973-1976. (Ann Arbor: ICSPR 7777) NET74p
- Leefsituatie-onderzoek 1977 (CBS, P0328) NET77
- Political Action (Barnes & Kaase, P0322) NET79p
- Nederlands Programma Arbeidsmarkt Onderzoek (Heinen & Maas, P0761) NET82n
- Organisatie Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA, niet in Steinmetzarchief) NET85
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) Leefsituatie-onderzoek 1986. Heerlen: CBS. (niet in archief) NET86
- Ultee, W.C. & H.B.G. Ganzeboom: Familie-enquête Nederlandse Bevolking 1992/1993. Nijmegen: Vakgroep Sociologie. (niet in archief) NET92

Appendix A Gebruikte databestanden en aantallen eenheden

	dochters		zonen	
	N	%	N	%
NET70 ¹	366	7,5	465	6,8
NET74p	204	4,2	233	3,4
NET77	1117	23,0	1237	18,2
NET79p	237	4,9	259	3,8
NET82n ²			1656	24,4
NET85	1245	25,6	1336	19,7
NET86	955	19,6	862	12,7
NET92	742	15,2	745	11,0
Totaal	4866	100	6793	100

1. Zie voor de afkortingen van de gebruikte databestanden, de databronnen in de literatuurlijst.
2. Aangezien dit een onderzoek betreft naar alleen werkende mannen en vrouwen, zijn de werkende vrouwen vanwege hun selectiviteit buiten de steekproef gelaten.

Appendix B Vergelijking van de verschillende modellen

contrasten	df	vrouwen			mannen		
		SS	F	p	SS	F	p
(2) – (1)	10	9,22	1,20	n.s.	5,39	0,71	n.s.
(3) – (1)	10	14,64	1,93	n.s.	13,47	1,79	n.s.
(4) – (1)	10	3,29	0,43	n.s.	7,16	0,95	n.s.
(5) – (2)	10	14,90	1,94	n.s.	14,07	1,87	n.s.
(5) – (3)	10	9,48	1,23	n.s.	5,99	0,79	n.s.
(6) – (2)	10	2,73	0,36	n.s.	6,85	0,91	n.s.
(6) – (4)	10	8,66	1,13	n.s.	5,08	0,67	n.s.
(7) – (3)	10	4,48	0,58	n.s.	6,41	0,85	n.s.
(7) – (4)	10	15,83	2,06	n.s.	12,72	1,68	n.s.
(8) – (5)	10	4,91	0,64	n.s.	5,03	0,67	n.s.
(8) – (6)	10	17,08	2,22	n.s.	12,25	1,62	n.s.
(8) – (7)	10	9,91	1,29	n.s.	4,61	0,61	n.s.
(9) – (8)	1	0,01	0,01	n.s.	2,37	3,14	< 0,01
(10) – (9)	1	0,07	0,09	n.s.	1,21	1,60	n.s.
(11) – (10)	1	0,01	0,01	n.s.	1,38	1,83	n.s.
(12) – (11)	1	6,66	8,67	< 0,01	14,50	19,20	< 0,01